

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЗА РАХУНОК ТЕХНОЛОГІЧНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

З'ясовано особливості поняття конкурентоспроможності підприємства та надано його визначення. Розглянуто особливості управління та ключові аспекти забезпечення конкурентоспроможності. Зауважена важливість такого фактора як технологія, а також розглянуто її особливості та аспекти формування в розрізі теорії технологічних укладів.

Ключові слова: конкурентоспроможність підприємства, управління, забезпечення, технологія, технологічний уклад, технологічне вдосконалення.

E. A. BEL'TJUKOV, N. O. BEZNOSHCHENKO
Odessa National Polytechnic University

PROVIDING OF COMPETITIVENESS OF ENTERPRISE DUE TO A TECHNOLOGICAL IMPROVEMENT

Abstract – The aim of the research - to find the ways of decisions of the noted problems, which must be directed on the search of key factors of providing of enterprise competitiveness.

Competitiveness of enterprise – one of major categories of market economy which characterizes possibility and efficiency of adaptation of enterprise to the terms of market environment. A process of providing of competitiveness is the inalienable stage of strategic management an enterprise and related to the decision of problem of the most rapid achievement of the planned results in the conditions of changeable internal environment and situation at the market. A basic way to providing of competitiveness is technical and technological perfection of enterprise. Every technology, deciding the problem of production of separate product, has technological limits which determine possibilities of this technology and predetermine passing to more perfect technological processes are certain. In opinion of many scientists, development of technology is characterized by the technological mode which prevails. scientists select seven technological modes. Science and high-tech is main sources of the economic growing of the state.

Thus, only due to consideration of unity of economic, technological and institutional aspects of development enables to provide the competitiveness of enterprise in long duration period.

Key words: competitiveness of enterprise, management, providing, technology, technological mode, technological improvement.

Постановка проблеми. Конкурентоспроможність підприємства – одна з найважливіших категорій ринкової економіки, що характеризує можливість і ефективність адаптації підприємства до умов ринкового середовища. Процес забезпечення конкурентоспроможності є невід'ємним етапом стратегічного управління підприємством та пов'язаний з вирішенням проблеми найшвидшого досягнення запланованих результатів в умовах мінливого внутрішнього середовища і ситуації на ринку. Протягом довгого періоду часу основними джерелами економічного зростання вважались матеріальні ресурси та робоча сила. Багато тисячоліть знадобилось людині, щоб до фізичної сили підключити інтелектуальну силу розуму та побудувати сучасну цивілізацію, засновану на знаннях та їх технологічному застосуванні [1]. Тому, основним шляхом до забезпечення конкурентоспроможності в умовах пріоритетності інноваційного розвитку економіки України й необхідності переходу до нового технологічного укладу є технічне та технологічне вдосконалення підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти проблеми забезпечення конкурентоспроможності підприємства висвітлювались у працях таких зарубіжних і вітчизняних вчених, як І. Ансофф, Г.Л. Азоев, О.А. Горбашко, І.М. Герчикова, А.П. Градов, В.Л. Дикань, Ю.Б. Иванов, П.С. Зав'ялов, Ф. Котлер, В.Я. Маштабей, М.М. Мельникова, М. Портер, Ю.Б. Рубін, А. Томпсон, Р. Уотермен, Р.А. Фатхутдінов, А.Ю. Юданова та ін.

Дослідженням питання техніко-технологічної бази підприємства та шляхів її вдосконалення займаються такі вчені, як І.М. Бойчик, Т.М. Литвиненко, Б. А. Маліцький, М.П. Нахаба, С.Ф. Покропивний, А.В. Шегда, Г.М. Тарасюк та ін. Однак, не зважаючи на велику кількість робіт, присвячених даній проблемі, єдиної концепції та механізму забезпечення конкурентоспроможності підприємства не знайдено.

Формулювання цілі статті. Метою статті є пошук шляхів вирішення зазначених проблем, які мають бути спрямовані на пошук ключових факторів забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність виявляється лише в умовах конкуренції і через конкуренцію. Відмінності в трактуванні та основні розбіжності відносно визначення поняття конкурентоспроможності між авторами пов'язані з:

- ототожненням конкурентоспроможності підприємства та конкурентоспроможності продукції (послуг);
- розглядом конкурентоспроможності на регіональному, національному або світовому ринку (підприємство, галузь, країна);
- заміною одного поняття іншим (конкурентний статус, конкурентний рівень);

– характеристикою будь-якої складової конкурентоспроможності підприємства – конкурентоспроможність виробничого, трудового потенціалу.

Складність конкретизації поняття “конкурентоспроможність підприємства” витікає з його особливостей, виділених в сучасній економічній літературі різними вченими, стосовного того, що конкурентоспроможність: 1) як адаптивність не є якістю, притаманною підприємству; 2) виникає і може бути оцінена тільки при наявності конкурентів; 3) є відносним поняттям і має різний рівень по відношенню до різних конкурентів; 4) залежить від рівня конкурентоспроможності продукції, галузі, країни; 5) залежить від рівня конкурентних переваг і шляхів їх здобуття тощо.

Конкурентоспроможність підприємства відповідає наступним принципам і положенням [2, с. 31–32]:

- 1) формується на основі впровадження нововведень, поліпшень та змін (реструктуризація);
- 2) стосується всієї системи створення цінностей – це весь набір видів діяльності, які взаємодіють у процесі створення, виробництва і реалізації продукції;
- 3) повинна постійно підтримуватися безперервним удосконаленням;
- 4) може забезпечуватися різними методологічними підходами і характеризується різноманітними способами досягнення;
- 5) забезпечується завдяки наявності конкурентних переваг, які формують конкурентоспроможність продукції;
- 6) конкурентна перевага, що забезпечує конкурентоспроможність підприємства, може формуватись в різних площинах діяльності підприємства: менеджменті, маркетингу, логістиці, фінансовій діяльності, підприємстві, і реалізуватися за допомогою різноманітних методичних підходів;
- 7) дослідження конкурентоспроможності підприємства передбачає ретельний розгляд всіх складових, елементів, факторів внутрішнього і зовнішнього середовища діяльності підприємства;
- 8) існуючі методики оцінки конкурентоспроможності підприємства і конкурентоспроможності продукції дозволяють більш поглиблено проаналізувати стан і рівень конкурентоспроможності діючих підприємств.

Проаналізувавши існуючі визначення конкурентоспроможності підприємства та з огляду на пріоритетність інноваційного розвитку економіки України й необхідності переходу до нового технологічного укладу (5-6), можна запропонувати наступне її тлумачення: **конкурентоспроможністю підприємства** є ступінь переваги підприємства відносно інших підприємств даної галузі всередині країни та поза її межами за такими характеристиками, як: рівень технології, форми організації процесів, рівень стратегічного і поточного планування, якість продукції та виробництва, якість систем управління, комунікації, навички та знання персоналу, інформаційне та ресурсне забезпечення тощо, та можливість утримання протягом тривалого періоду часу конкурентних переваг.

Конкурентоспроможність продукції й конкурентоспроможність підприємства співвідносяться між собою як частина й ціле. Можливість підприємства конкурувати на певному товарному ринку безпосередньо залежить від конкурентоспроможності товару, а також від сукупності економічних методів управління діяльністю підприємства, що мають вплив на результати конкурентної боротьби.

Як сучасна концепція, управління конкурентоспроможністю знаходиться на етапі свого становлення і передбачає серйозну трансформацію всіх форм і методів традиційного менеджменту, підпорядкування їх ідей найбільш повній реалізації основних конкурентних переваг підприємства [2, с. 78]. Наразі існує велика кількість наукових підходів до управління конкурентоспроможністю, які не дублюють, а доповнюють один одного. Деякі з них застосовуються в різних сферах діяльності.

Система управління конкурентоспроможністю є частиною системи управління підприємством, а її основним завданням є забезпечення максимально високого і максимально стійкого рівня конкурентоспроможності підприємства шляхом участі у формуванні управлінських впливів, що реалізуються в системі управління підприємством.

Управління конкурентоспроможністю підприємства пропонуємо розглядати як систему послідовних цілеспрямованих дій, взаємопов'язаних з основними підсистемами (управляючою; підсистемою, якою управляють; цільовою; підсистемами ресурсного, правового, інформаційного та методичного забезпечення), які регулюють процес вибору стратегії розвитку підприємства для підвищення його конкурентних можливостей, зміцнення конкурентних позицій на вітчизняному і світовому ринках та забезпечення стійкого розвитку.

Система має бути чутливою, гнучкою та здатною швидко адаптуватися до динамічних змін внутрішнього та зовнішнього середовища. На сучасному етапі функції управління конкурентоспроможністю реалізуються в п'ять етапів: планування діяльності у сфері забезпечення конкурентоспроможності; організація процесу; мотивування працівників, які здійснюють процеси; контролювання та регулювання процесу забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

Забезпечення конкурентоспроможності підприємства – це сукупність послідовних дій керуючої підсистеми, сфери забезпечення (інформаційної, наукової, правової, нормативної, ресурсної), що здійснюють взаємовплив на керовану підсистему (техніко-технологічну, соціально-трудова, організаційно-економічну, фінансово-інвестиційну складові) для досягнення конкурентоспроможності на ринку [3].

Для досягнення довготривалого успіху робота по забезпеченню конкурентоспроможності підприємства має здійснюватися в усіх сферах та по всіх аспектах його діяльності. Звідси випливає, що ключовими **аспектами забезпечення конкурентоспроможності підприємства** є [4, с. 338]:

– виробничий – ключове значення мають номенклатура й асортимент товарів, якість продукції, характер технології, масштаби виробництва, забезпеченість основними видами ресурсів, якість ресурсів, гнучкість виробництва;

– маркетинговий – велике значення мають дослідження й прогнозування ринку, система просування та збуту товару, ціноутворення, рекламна діяльність, обслуговування споживача;

– фінансовий – головне значення мають ступінь ліквідності, активність, доходність, платоспроможність підприємства, залучення зовнішніх фінансових ресурсів, інвестування наявних коштів, загальний фінансовий стан підприємства;

– інноваційний – першочергове значення мають здійснення науково-дослідних та досвідно-конструкторських робіт (НДДКР) власними силами, використання запозичених результатів НДДКР, ступінь оновлювання продукції, технології, ступінь використання інформаційних технологій;

– кадровий та організаційно-культурний – ключове значення мають кількісний та якісний склад персоналу, тип лідера, характер організаційних цінностей, комунікації та процедури;

– управлінський – головними є тип організаційної структури управління (ОСУ), гнучкість та раціональність ОСУ, стиль та методи управління, адаптаційні можливості, гнучкість та гомеостатичність підприємства.

Технологічна революція трансформує продуктивні сили суспільства та створює небачені раніше умови для формування у людей в різних країнах світу одних й тих же цінностей. Пріоритет отримують ті, які ідентифікуються з кращими умовами життя і праці людей, політичними свободами, суверенністю держави. На основі усвідомлення цих пріоритетів та співставленні їх з реальним життям люди роблять свій новий вибір.

Всі ці фундаментальні феномени взаємопов'язані. Більш того, суспільство, яке не спроможне змінюватись технологічно, одночасно з економічними та соціальними змінами, проречене на відставання.

Наука та високі технології – головні джерела економічного зростання держави [5]. Тому одним з найважливіших факторів забезпечення конкурентоспроможності підприємства, на нашу думку, є технологія.

Розвиток досліджень у галузі економічної теорії технологічних змін призвів до того, що раніше загальний, невизначений, навіть аморфний науково-технічний прогрес почав набувати чітких контурів на основі його структуризації. З цього процесу виокремили технологію як відносно стабільне поняття. Знаряддя праці, як найбільш рухлива складова продуктивних сил, швидко розвиваються та удосконалюються, з'являються нові зразки техніки, але все це відбувається в межах певної технології. І, лише через досить значний проміжок часу, виникає і поширюється нова технологія. Наукове пізнання й осмислення процесів технологічного розвитку спричинили появу понять і термінів, що характеризують їхній рух: технологічна межа, технологічний розрив, технологічний стрибок, технологічний уклад та ін.

Технологія як визначена послідовність виробничих операцій і процесів підпорядкована досягненню певного результату, тобто виготовленню продукту праці. Кожна технологія, розв'язуючи проблему виробництва окремого продукту, має певні технологічні межі, що визначають можливості цієї технології та зумовлюють перехід до досконаліших технологічних процесів. Причому один і той самий продукт виробляють за різними технологіями. Тобто в межах технології, яка переважає, можна знайти ліпші та гірші способи виробництва, що залежить від рівня знань цих процесів і вміння обирати найефективніший з них.

Застосування і використання нової техніки і технології дають змогу зменшувати індивідуальні витрати виробництва до рівня нижче суспільно необхідних і досягати вищих, ніж середні, суспільних результатів виробництва.

На думку багатьох вчених, розвиток технології характеризується технологічним укладом, який переважає [6].

Технологічний уклад характеризує стан техносфери більш високого рівня досконалості, при якому в системах технологій, машин та пристроїв, що засновані на нових принципах дії, використовуються відповідні компоненти, матеріали та енергоносії. Кожний уклад складається з поколінь техніки та технологій, що по черзі змінюють одне одного, розвиток кожного з яких визначається своїм пріоритетним науковим техніко-технологічним напрямком. В кожному технологічному укладі тимчасово можуть функціонувати технологічні системи з попереднього рівня досконалості та елементи перспективних систем в силу еволюції техносфери. В якості загального підходу до характеристики технологічного розвитку приймається переважання одного технологічного укладу у “епіцентрах технологічного розвитку” [7, с. 22–23]. На сьогодні деякі вчені виокремлюють п'ять великих циклів (див. табл. 1). Ми погоджуємось з авторами [7], які виокремлюють сім технологічних укладів (див. рис. 1) [6, с. 225–226].

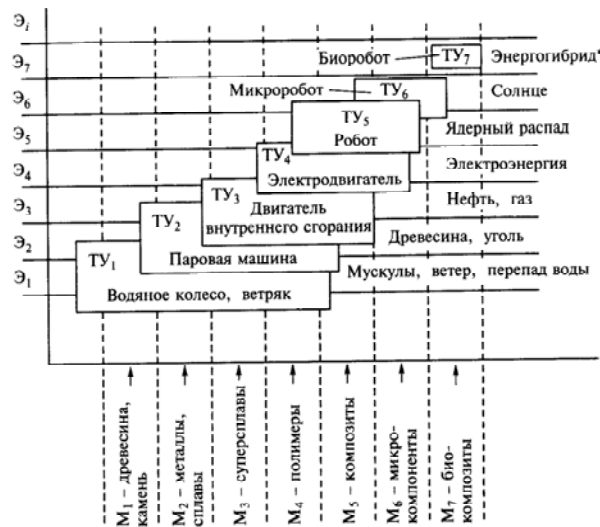
Шостий технологічний уклад буде другим технологічним укладом після наступного технологічного способу виробництва, що відповідає постіндустріальній цивілізації. Він може переважати у 2020–2030-х рр. Його основи закладені вже сьогодні.

Вищим укладом є біомехатронний – штучне злиття інтересів виживання біосфери та розвитку техносфери на основі мінеральних ресурсів геосфери в просторі біомехатронної оболонки Землі – ноосфери – сфери інтелекту, що було передбачено в працях академіка В.І. Вернадського [7].

Аналіз свідчить, що технологічний уклад на першому етапі діяльності утверджується як втілення певних техніко-технологічних принципів, а потім, коли виникали адекватні виробничі відносини, сприятливі для сприйняття технологічних нововведень, останні перетворювалися на реальність, більше реалізовувалися у господарській практиці.

Періодизація технологічних укладів

Технологічний уклад	Період домінування	Країна-лідер	Технологія, що переважає
Перший	1770–1830 рр.	Велика Британія, Франція, Бельгія	Водяний двигун, виплавка чавуну і обробка заліза, будівництво каналів
Другий	1840–1880 рр.	Велика Британія, Франція, Бельгія, США, Німеччина	Паровий двигун, вугільна промисловість, машино- та верстатобудування, чорна металургія
Третій	1890–1930 рр.	Велика Британія, Франція, США, Німеччина	Електротехнічне і важке машинобудування, виробництво сталі, неорганічна хімія, важке озброєння, кораблебудування, лінії електропередач, стандартизація
Четвертий	1940–1980 рр.	США, Західна Європа, Японія	Синтетичні матеріали, органічна хімія, кольорова металургія, автомобілебудування, атомна енергетика
П'ятий	1980–2020 рр.	США, Євросоюз, Японія, країни Південно-Східної Азії	Обчислювальна техніка, телекомунікації, роботобудування, мікро- і оптиковолоконні технології, штучний Інтелект, біотехнології

* Енергогібрид – комбінований енергоносіє

Рис. 1. Матеріали (Мі) та енергоносії (Еі) технологічних укладів ТУ

Технологія як важлива складова продуктивних сил завжди існує у певній суспільно-економічній формі, що визначається виробничими відносинами, які переважають. Тому за умови єдності технологічного та економічного аспектів суспільного виробництва між ними обов'язково виникають невідповідності й суперечності [6, с. 227]. Учення про технологічні уклади має не лише теоретичне, але й практичне значення, значно поглиблюючи розуміння структури економіки, тенденції її розвитку шляхом урахування змін співвідношення між технологічними укладами.

Аналіз свідчить, що технологічна структура економіки – необхідна умова формування економічної політики, визначення її пріоритетів. Так, під час оцінювання технологічної структури економіки України експертами отримали такі результати: на частку п'ятого укладу припадає 4,7 % (військово-космічна техніка, засоби зв'язку); четвертий уклад становить майже 42,4 і третій – 52,8 %. В економіці зберігаються усі складові реліктових укладів (першого та другого). Як видно, технологічна структура чітко характеризує рівень розвитку економіки, її техніко-технологічну відповідність до сучасності. В Україні переважають третій і четвертий технологічні уклади, тобто вони ґрунтуються на електродвигуні та двигуні внутрішнього згорання [6, с. 229–230]. Отже, економіка залишається на індустріальному етапі, а тому відстає від розвинених країн на технологічну епоху. Технологічна структура економіки – це надійно основа визначення напрямів спрямування інвестицій, забезпечення розвитку економіки шляхом прогресивних зрушень, послідовного зростання науково-технічного рівня економіки, поступового збільшення складових інформаційної економіки, економіки знань [6].

Висновки. Врахування єдності економічного, технологічного, інституціонального аспектів розвитку, детальне з'ясування взаємозв'язку економіки, технології та інституціонального середовища дають змогу не лише повніше розкрити сутність процесів, але й збагачує власне методологію пізнання економіки та механізмів її функціонування і розвитку. І, навпаки, недооцінювання технології та інститутів збіднює процес аналізу і ступінь обґрунтованості висновків та пропозицій. Як зазначалося, концепція технологічних укладів не лише розкриває технологічну структуру економіки, але й свідчить про ступінь її прогресивності, характеризує науково-технологічний рівень економіки країни, шляхи удосконалення її структури. Варто відзначити, що технологічне вдосконалення можливе лише за умови його поєднання з менеджментом, плануванням, організацією, маркетингом тощо. Тобто, лише комплексний підхід до забезпечення конкурентоспроможності може призвести до довготривалого успіху підприємства.

Література

1. Малицький Б. А. Неолібералізм и кризис інноваційного розвитку економіки. Формула кризи / Б. А. Малицький. – К. : Фенікс, 2009. – 64 с.
2. Драган О. І. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти : монографія / О. І. Драган. – К. : ДАКККіМ, 2006. – 160 с.
3. Олійник І. Стратегія забезпечення конкурентоспроможності підприємства [Електронний ресурс] / І. Олійник // Матеріали студ. конф “Соціально-економічний розвиток України на початку ХХІ століття”. – Режим доступу: http://feu.kneu.edu.ua/ua/confere_nce/conf_social_dev_ukr_12/section5/oliynik/
4. Управління конкурентоспроможністю підприємства : навч. посібник / С. М. Клименко, Т. В. Омеляненко, Д. О. Барабас, А. В. Вакулєнко. – К. : Вид-во КНЕУ, 2008. – 520 с.
5. Малицький Б. А. Прикладне наукознавство / Б. А. Малицький. – К. : Фенікс, 2007. – 464 с.
6. Чухно А. А. Інституціонально-інформаційна економіка : підручник / А. А. Чухно, П. М. Леоненко, П. І. Юхименко ; за ред. акад. НАН України А. А. Чухна. – К. : Знання, 2010. – 687 с.
7. Кочетов В. В. Інженерна економіка : учебник / В. В. Кочетов, А. А. Колобов, И. Н. Омельченко ; под ред. А. А. Колобова, А. И. Орлова. – М. : Изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 2005. – 668 с. : с ил.

References

1. Malytskyy B. A. Neolyberalyzm y kryzys innovatsyonnoho rozvytyya ekonomyky. Formula kryzysa / B. A. Malytskyy. – K. : Fenyks, 2009. – 64 s.
2. Drahan O. I. Upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv: teoretychni aspekty : monohrafiya / O. I. Drahan. – K. : DAKKKiM, 2006. – 160 s.
3. Oliynyk I. Stratehiya zabezpechennya konkurentospromozhnosti pidpryyemstva [Elektronnyy resurs] / I. Oliynyk // Materialy student-s'koyi konferentsiyi “Sotsial'no-ekonomichnyy rozvytok Ukrayiny na pochatku KhKhI stolittya”. – Rezhym dostupu: http://feu.kneu.edu.ua/ua/confere_nce/conf_social_dev_ukr_12/section5/oliynik/
4. Upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstva : navch. posibn. / S. M. Klymenko, T. V. Omel'yanenko, D. O. Barabas', A. V. Vakulenko. – K. : Vyd-vo KNEU, 2008. – 520 s.
5. Malits'kyy B. A. Prykladne naukoznavstvo / B. A. Malits'kyy. – K. : Feniks, 2007. – 464 s.
6. Chukhno A. A. Instytutsional'no-informatsiyna ekonomika : pidruchnyk / A. A. Chukhno, P. M. Leonenko, P. I. Yukhymenko ; za red. akad. NAN Ukrayiny A. A. Chukhna. – K. : Znannya, 2010. – 687 s.
7. Kochetov V. V. Ynzhenernaya ekonomyka : Uchebnyk / V. V. Kochetov, A. A. Kolobov, Y. N. Omel'chenko ; pod red. A. A. Kolobova, A. Y. Orlova. – M. : Yzd-vo MHTU ym. N.E. Baumana, 2005. – 668 s. : s yl.

Надіслана/Written: 27.05.2014 р.
Надійшла/Received: 30.05.2014 р.
Рецензент: д.е.н., проф. О. О. Орлов